

כורדיסטן עיראקית עצמאית? על הסיכויים והסיכונים בנתיב של מדינה כורדית עתידית

גליה לינדנשטראוס ואדריאן קלוזה

מאז מלחמת המפרץ ב־1991 וביתר שאת לאחר מלחמת עיראק ב־2003, זכו הכורדים בעיראק לרמה גוברת של אוטונומיה ושליטה בענייני האזור שלהם. על רקע השאיפה ארוכת השנים של הכורדים לעצמאות, מאמר זה יתמקד בשאלה האם הכורדים של עיראק בשלים להמשיך לשלב הבא ולהכריז על עצמאותם. המאמר יבחן את ההישגים שהכורדים העיראקים כבר השיגו בדרך להקמת מדינה כורדית עצמאית בצפון עיראק וייתחם לאתגרים שעדיין נכונם להם, ובכלל זה סוגיות של אחדות פוליטית והקמת מוסדות, ממדי הכלכלה והאנרגיה, מצב כוחות הביטחון ורמת התמיכה הבינלאומית ברעיון העצמאות.

מילות מפתח: כורדים, הממשל הכורדי האזורי, עיראק, טורקיה, איראן

בפברואר 2016 הכריז מסעוד ברזאני, נשיא אזור כורדיסטן בעיראק (KRI), על רצונו לערוך משאל עם בקרב הכורדים העיראקים על שאלת העצמאות. ברזאני לא הבטיח שהתוצאות יכתיבו הכרזה מיידית על עצמאות, אך ציין שמשאל עם יחשוף את רצון העם ויתממש "במועד ובנסיבות הנכונות".¹ משאל עם בלתי רשמי נערך כבר ב־2005 והעלה כי 99 אחוזים מהמצביעים תמכו בעצמאות. הרעיון למשאל עם רשמי עלה ב־2014, וסביר להניח שתוצאותיו ילמדו על רוב גורף של כורדים התומכים במדינה עצמאית. כפי שציינו מוסטפה ועזיז במאמרם, "הרעיון של כורדיסטן ריבונית כל כך פופולרי עד שקשה למצוא ולו כורדי אחד המתנגד לכך".² בעקבות זאת עולה השאלה – מה יהיו צעדיו הבאים של ברזאני לאחר ההצבעה במשאל העם. גורמים באופוזיציה טוענים כי ברזאני מבקש לנצל את

ד"ר גליה לינדנשטראוס היא עמיתת מחקר במכון למחקרי ביטחון לאומי. אדריאן קלוזה הוא מתמחה במכון למחקרי ביטחון לאומי.

המשאל כדי לחזק את הלגיטימיות שלו כנשיא. יהיו אשר יהיו שאיפותיו הפוליטיות של ברזאני, השאיפה של הכורדים העיראקים לעצמאות חזקה בכל מקרה. המאמר הנוכחי בוחן עד כמה התקדמו הכורדים העיראקים בדרך להשגת עצמאות ולהקמת מדינה כורדית עצמאית בצפון עיראק, ומעריך את הסיכויים של ברזאני להכריז על עצמאות. מעבר לחשיבות הדיון בתביעה להגדרה עצמית של הכורדים העיראקים, עצמאות כורדית אפשרית היא סוגיה אשר מדאיגה זה מכבר את מדינות האזור שבהן מתגורר מיעוט כורדי, ורבות מהן השקיעו מאמצים רבים בדיכוי שאיפות אלה. על רקע היחלשות בגדאד כסמכות מרכזית ולנוכח תפקידם הבולט של הכורדים במאבק נגד ארגון 'המדינה האסלאמית' (דאע"ש), נושא העצמאות הכורדית זוכה כיום לתשומת לב רבה במיוחד. באשר לאוריינטציה הפוליטית – מדינה כורדית עצמאית בצפון עיראק צפויה להיות מדינה פרו-מערבית ובעלת עמדה אוהדת כלפי ישראל.³

המאמר יתייחס לסוגיות של אחדות פוליטית והקמת מוסדות, להיבטים של כלכלה ואנרגיה, למצב כוחות הביטחון ולרמת התמיכה הבינלאומית ברעיון העצמאות. זאת כחלק מהניסיון להעריך את סיכויי הצלחתה של ישות עצמאית, אם הכורדים העיראקים ינועו לעבר מטרה זו. הכרזה חד-צדדית על עצמאות אפשרית אמנם, אך הסבירות שאזור כורדיסטן יבחר ללכת בדרך זו היא נמוכה. דרך נוספת להשיג עצמאות של האזור תהיה באמצעות הסכם עם בגדאד (בסגנון דרום-סודאן), או במקרה שמדינת עיראק תתפרק לחלוטין.⁴ במארס 2017 ציין הנשיא ברזאני כי "צ'כוסלובקיה ויוגוסלביה התפוגגו, כפי שקורה היום למורשת סייקס-פיקו".⁵ קיימת גם אפשרות שהאזור הכורדי ישיג עצמאות במסגרת תהליכים אזוריים שיובילו להקמתה של 'כורדיסטן גדולה', מעבר לגבולות אזור כורדיסטן בעיראק, אולם סביר מאוד להניח שתרחיש כזה לא יתממש ולכן הוא לא יידון כאן.

אחדות פוליטית והקמת מוסדות

האתגרים הרבים להשיג אחדות פוליטית באזור כורדיסטן מלווים אותו שנים ארוכות, ורובם קיימים עדיין. ב-2005 העניקה החוקה הפדרלית החדשה של עיראק לאזור הכורדי מעמד חוקי של אוטונומיה, וקבעה כי "מוסדות כורדיסטן ינהיגו סמכות חקיקה וביצוע בתחומים רבים, לרבות הקצאת תקציב אזורי, פעולות שיטור וביטחון, מדיניות חינוך ובריאות, ניהול משאבים טבעיים ופיתוח תשתיות".⁶ הסמכויות מתפרסות על פני ארבעה מחוזות ממשל (ארביל, סולימאנייה, דהוק וחלבג'ה) של כורדיסטן העיראקית, כאשר המשטר הפרלמנטרי באזור מעניק סמכויות לנשיא שנבחר בבחירות כלליות, ולראש הממשלה שממונה על ידי הפרלמנט הנבחר. אולם למרות האמנציפציה היחסית של המוסדות, אזור כורדיסטן מעולם לא הצליח לקבץ יחדיו את הפלגים הכורדיים השונים ולהגיע להסכמות יסוד בסוגיות

רבות. קשיים אלה, שנוצלו דרך קבע על ידי גורמים חיצוניים, קשורים בחלקם לחלוקה השבטית בחברה הכורדית. הקושי לחזק את האחדות הפוליטית מיוחס להבדלים שבטיים, וכן לקיומם של דיאלקטים שונים. שני הדיאלקטים המרכזיים הם סוראני (בכתב ערבי) וקורמאנג'י (בכתב לטיני). עם זאת, רוב הכורדים מבינים את שני הדיאלקטים,⁷ ויש לציין שלמרות ההפרעה לאחדות, חלוקות שבטיות והבדלים בדיאלקטים לא מנעו ממדינות אחרות להתגבש או להגיע למצב תפקוד בסיסי. בנוסף, מאז 2014 פעלה התקדמות ארגון 'המדינה האסלאמית' במידה מסוימת כגורם מאחד, אך ככל שהארגון עצמו נחלש, האפקט המאחד שלו פחת. הפילוג היה אחת הסיבות המרכזיות למלחמת האזרחים בקרב הכורדים בשנות התשעים, שהביאה להתנגשות בין ה-KDP (המפלגה הדמוקרטית הכורדית) ל-PUK (האיחוד הפטריוטי של כורדיסטן). זיכרון מלחמת האזרחים מהדהד היטב באזור והצלקות עדיין לא הגלדו, כך שהכורדים העיראקים מעוניינים להימנע מעימות דומה. מפלגת KDP הוקמה ב-1946, הודות לתמיכה סובייטית בהתנגדות למונרכיות של עיראק ואיראן. בסיס המפלגה נמצא כיום בארבייל, בירת האזור הכורדי, והיא נחשבת למפלגה המשפיעה ביותר באזור הודות לתפקיד שממלאים הן הנשיא ברזאני והן ראש הממשלה נצ'ירוואן ברזאני. מפלגת PUK נולדה בעקבות פיצול ב-KDP ב-1975 והיא ביססה את מושבה בסולימאנייה. הקמתה שאבה השראה מאבראהים אחמד, לשעבר חבר והוגה ב-KDP-I (הסניף האיראני של ה-KDP), ויש בה השפעה רבה של משפחת טלבאני.⁸

ההבדלים המרכזיים בין שתי המפלגות מתחדדים כיום עקב ההתפתחויות הפוליטיות האחרונות. מעבר למחלוקות והעימותים ההיסטוריים מאשימה PUK את ברזאני בכך שאינו מקיים את כללי המשחק הדמוקרטי, ומגנה את אי-החוקיות של המשך כהונתו כנשיא.⁹ המחלוקת גרמה להקפאת הבחירות לנשיאות מאז 2013 (תחילה נדחו ל-2015 ולאחר מכן ל-2017). יתרה מכך, הבחירות לפרלמנט ב-2013 אפשרו את עלייתה של מפלגה חדשה בשם גוראן ("שינוי"), המגדירה עצמה כמתנגדת לשלטון הקואליציה הדו-מפלגתית (PUK-KDP). הגעתה למקום השני (אחרי KDP ולפני PUK) מדגישה התפתחות אפשרית בחברה הכורדית לנוכח המשבר הפנימי, אם כי אחרים גורסים שהעלייה של מפלגת גוראן משקפת בעיקר את הפילוג בתוך מפלגת PUK.¹⁰ הבחירות גם העניקו 12 מושבים בפרלמנט (מתוך 100 המושבים שהיו פתוחים)¹¹ לשלוש מפלגות אסלאמיסטיות, והדבר מעיד על החשיבות הגוברת של הזהות הסוניית.

מצבו האסטרטגי של אזור כורדיסטן, שנע בין מרחבי השפעה שונים ונמצא במדינה ששורר בה מצב מלחמה כ-15 שנה, מקשה מאוד על השגת יציבות פוליטית. חוסר היציבות וההבדלים בתוך החברה מסבכים עוד את המשימה של חיזוק מוסדות דמוקרטיים. בתחומים השונים שבהם יש לממשל האזורי הכורדי

(KRG) חופש פעולה, הוא התקשה להגיע לקונצנזוס פוליטי ולהשיג לגיטימציה למוסדות החדשים שהקים. קשיים אלה קשורים גם לבעיות שחיתות ונפוטיזם באזור כורדיסטן. הממשל האזורי תכנן לבצע ב־2017 שינוי מבני מעמיק למוסדות הקיימים ולפעילותם, ונותר לחכות ולראות אם ישיג את מטרותו.

אנרגיה וכלכלה

בתקופה שאחרי שלטון סדאם חוסיין הגיעו חברות נפט בינלאומיות רבות לאזור כורדיסטן,¹² שנחשב "המחוז הגדול האחרון של נפט יבשתי קל להפקה".¹³ אולם למרות שההכנסות מנפט סייעו בפיתוח הכלכלי של האזור, ההערכות הקודמות בנוגע לעתודות הנפט והגז היו מוגזמות ביחס לכמות המשאבים הניתנים להפקה.¹⁴ אם אזור כורדיסטן יכריז על עצמאות מבלי להגיע קודם לכן להסכם עם בגדאד, וסוגיות בנוגע לחוקיות הפקת הנפט באזור יישארו בלתי פתורות, סביר להניח שאי־הוודאות תמשיך להרתיע חברות בינלאומיות רבות מהשקעה באזור, וכבר נרשמה אכזבה מהתשואות הממשיות על השקעות קודמות של אותן חברות. מנגד, אם האזור יגיע להבנות עם בגדאד הוא יצליח למכור את הנפט שלו במחיר גבוה יותר, שכן המחיר הנוכחי משקף הנחה שהממשל האזורי הכורדי חייב להעניק כדי לפצות על הסיכונים המשפטיים שהקונים מקבלים על עצמם.¹⁵ מכיוון שלאזור כורדיסטן אין מוצא לים נשען יצוא הנפט על טורקיה, ונשמעות קריאות (במיוחד במפלגת PUK) בדבר הצורך בגיוון האפשרויות להנעת הנפט מאזור כורדיסטן, ושאיראן יכולה למלא תפקיד בהקשר זה.

ב־2015 החלו להתגלות קשיים ביכולת של הממשל האזורי הכורדי לשלם משכורות ל־1.3 מיליון העובדים שלו. ראוי לציין שכלל כוח העבודה באזור כורדיסטן נע סביב 2 מיליון איש – נתון שמעיד על בעיה של מגזר ציבורי מנופח. יש כמה סיבות לבעיות הכלכליות. מאז 2014 הגיבה בגדאד למכירת הנפט העצמאית של אזור כורדיסטן בעצירת העברות תקציב מהממשל המרכזי. מחירי האנרגיה היורדים תרמו גם הם לחוב ההולך וגדל של אזור כורדיסטן. סוגיה נוספת היא המשאבים הדרושים כדי לשלם על הטיפול ביותר מ־1.8 מיליון עיראקים עקורים ופליטים סורים שהגיעו לאזור כורדיסטן בעקבות ההתקדמות של דאע"ש (מספרים השקולים לכ־30 אחוזים מאוכלוסיית האזור). בנוסף, מחיר הלחימה הצבאית נגד דאע"ש מעיק על תקציב הממשל האזורי.¹⁶ העובדה שהאזור אינו ישות מדינתית הקשתה על השגת הלוואות בינלאומיות, למרות שהמאבק בדאע"ש הביא לקבלת ההלוואה הישירה הראשונה מארצות־הברית, שנועדה לשמש את הממשל האזורי הכורדי לצורך תשלום משכורות לכוחות הפשמרגה. מנגד טענו מקורות באופוזיציה כי מקור המשבר הכלכלי הוא באי־סדרים באשר ליעד שאליו מופנות ההכנסות מנפט, דבר שהביא להעלאת האשמות בשחיתות.¹⁷

הממשל האזורי הכורדי עשה מאמצים מסוימים להוציא לפועל רפורמות כלכליות באזור, ולמרות שלא קיצץ במספר העובדים במגזר הציבורי, המשכורות צומצמו. כמו כן, מחירי הנפט הנמוכים נוצלו למהלך ראשוני של הסרת סובסידיות על הדלק, ובעזרת מימון הבנק העולמי מתוכנן שיפוץ כללי וחיוני מאוד בתשתית החשמל.¹⁸

מצב כוחות הביטחון

בדומה לצורך בקונצנזוס פוליטי כדי להקים ולנהל מוסדות ציבוריים משותפים, דרושה גם הסכמה כדי להגביר את יעילות כוחות הביטחון. באזור פועלים כמה גופים שונים שאמורים לשלוט על הסדר הציבורי ולהבטיח את ביטחון הפנים, ביניהם כוחות צבא הפשמרגה, יחידת ז'באני (סוג של ז'נדרמריה), משטרה, אסאיש (Asayish – ארגון ביון), כוחות חירום וכן כוחות למלחמה בטרור.¹⁹

ידוע כי שתי המפלגות הפוליטיות הוותיקות (KDP ו-PUK), שהיו בגלגולן הקודם מיליציות, שמרו על כוחות ביטחון חזקים משלהן. למרות שכל כוחות הפשמרגה כפופים רשמית למועצת השרים של הממשל האזורי הכורדי (הקבינט) ולמשרד הפשמרגה, ולמרות שסעיף 121 בחוקה העיראקית וחוקי אזור כורדיסטן מתיר רק לכוח יחיד ומאוחד להיות כוח המשמר האזורי (צבא הפשמרגה), בכל זאת נותרו כוחות PUK ו-KDP כפופים לפיקודים משלהם. זאת ועוד, אזרחים רבים מחזיקים נשק בבתייהם, והדבר מוסיף לחוסר השליטה המלאה של הממשל האזורי הכורדי בתחום הביטחון. לפי אחת ההערכות מ-2009, מספר חיילי הפשמרגה של ה-PUK מגיע ל-42,500 איש, ושל ה-KDP ל-54,700. עוד 30 אלף חיילי פשמרגה שהשתייכו ל-KDP הועברו למשטרה הצבאית של זרבאני והם פועלים בצורה רשמית תחת פיקודו של שר הפנים העיראקי.²⁰ כיום מוערך שצבא הפשמרגה מונה בין 150 ל-200 אלף לוחמים, כולל חיילי המילואים.²¹ מבחינה חוקית זכאי צבא הפשמרגה למימון הן מהממשל האזורי הכורדי והן מבגדאד, והנושא מעורר מחלוקת בין שני מקורות מימון אלה, והתשלומים אף מהווים מנופי לחץ עבור בגדאד.

המלחמה נגד ארגון 'המדינה האסלאמית' חשפה כמה מהחולשות של הפשמרגה.²² הציוד והאפקטיביות שלהם תלויים מבחינות רבות בתמיכה מצד מדינות מערביות שמועברת אליהם מאז שהחלו להילחם בדאע"ש, בין היתר כיוון שהנשק שהיה ברשותם, שמקורו בברית המועצות לשעבר ויוגוסלביה מתחיל אט אט לאבד מהאפקטיביות שלו.²³ למרות זאת, המלחמה נגד דאע"ש הפכה את הפשמרגה לבעלי ברית חשובים בקואליציה הבינלאומית שהתגבשה נגד הארגון.

מומחים רבים מטילים ספק ביעילות הפשמרגה. התמונה הנפוצה באמצעי התקשורת של צבא כורדי אפקטיבי מאוד היא בחלקה תוצאה של הישגים ממשיים נגד דאע"ש, אך גם של קמפיין יחסי ציבור מוצלח. עם זאת, רבות מההצלחות שהושגו התרחשו בסוריה ונרשמו לזכות השלוחה הסורית של המחתרת הכורדית

PKK (YPG), ולא לכוחות הפשמרגה העיראקיים. הכוחות החמושים של הממשל האזורי הכורדי נותרו תלויים במידה רבה בתמיכת המערב, שבלעדיה הפשמרגה יתקשה מאוד לאכוף את רצונו בשטח.

לגיטימיות בינלאומית ותמיכה

עצמאות אזור כורדיסטן קשורה באופן הדוק לתמיכה הזרה וללגיטימיות הבינלאומית, ולכן תלויה באינטרס של מעצמות אזוריות ועולמיות לא לחסום את עצמאות הכורדים, ואפילו לסייע לה במאבקה זה. גורלה של כורדיסטן העיראקית, הממוקמת במדינה שסועת קרבות ובאזור בעל חשיבות כלכלית וגיאוגרפית, חשוב מאוד לטורקיה ולאיראן, למדינות ערביות גדולות כמו ערב הסעודית וגם למעצמות העל. נכון לעכשיו יש 34 קונסוליות זרות בארבייל, כולל נציגויות מכל המעצמות הגדולות.²⁴

המעצמות האזוריות מנצלות את הפילוג בתוך אזור כורדיסטן. מפלגת PUK זוכה מזה שנים רבות לגיבוי מאיראן, ואילו מפלגת KDP מושכת את הממשל האזורי הכורדי לכיוון של חיזוק הקשרים עם טורקיה. ברזאני הוא בעל ברית חשוב לנשיא הטורקי רג'פ טאיפ ארדואן, הן במאבקו נגד ה-PKK והן כחלק מהניסיון הטורקי להתנגד למרחב ההשפעה של איראן בעיראק, ולכן התקיימו פגישות רבות בינו לבין מנהיגים טורקים במהלך השנים. בנוסף להיבט הכלכלי של היחסים, הגיבוי שברזאני מקבל מטורקיה בהקשר האזורי חיוני לממשל האזורי הכורדי. מבחינתו של ארדואן, מעבר לכך שהברית תורמת לגיוון מקורות האנרגיה של טורקיה, היא גם מראה שהוא אינו מתנגד לכורדים באופן כללי, אלא רק ל-PKK. ב-2010 פתחה אנקרה קונסוליה בארבייל, והיו מגעים לפתיחת נציגות של הממשל האזורי הכורדי באנקרה.²⁵ במהלך ביקורו של ברזאני בטורקיה בפברואר 2017 הונף דגל כורדיסטן לצד דגלי טורקיה ועיראק במספר אירועים. מהלך זה גרר ביקורת מצד מפלגת התנועה הלאומית (MHP), אך זכה להגנה של מפלגת השלטון.²⁶ היחסים הם במידה רבה בלתי מאוזנים: חיוניים לארבייל אך בעלי חשיבות משנית עבור אנקרה.²⁷ נוסף לכך, התגברות הסכסוך עם המיעוט הכורדי בתוך טורקיה מכבידה על היחסים עם הממשל האזורי הכורדי.

השכנה האיראנית ממקמת עצמה כמתנגדת לעצמאות הכורדית במידה רבה יותר מאנקרה. איראן חוששת מהתפשטות ומהתחזקות רעיון העצמאות גם לכורדים שבארצה, ולשאר המיעוטים. בדצמבר 2016 צצו האשמות בדבר אחריות של משמרות המהפכה האיראניים לפיגוע הכפול נגד משרדי KDP-I בארבייל.²⁸ טהראן חוששת גם מהפיכת הסוגיה הכורדית לכלי בידי יריבותיה כגון ערב הסעודית. גורמים איראנים רשמיים אחדים ביקשו מערב הסעודית להוציא את הנציגות הדיפלומטית שפתחה בארבייל בפברואר 2016.²⁹ בבקשה זו יש אירוניה מסוימת,

לאור העובדה שלאיראן שתי קונסוליות באזור כורדיסטן (בארביל ובסולימאנייה). חרף זאת, מפקד איראני בכיר קרא לערב הסעודית לצאת מארביל משום שנוכחותה מערערת את היציבות.³⁰ האיראנים חוששים גם מכך שהאינטרסים שלהם בתוך האזור הכורדי יידחקו לטובת אלה של הטורקים. משיקולים אלה הם הגבירו את תמיכתם ב־PUK.³¹ נראה שאיראן מתנגדת בתוקף לאזור כורדי עצמאי בשליטת KDP ושהיא מנסה להציב קו אדום בהקשר זה. יחד עם זאת לא ברור אם איראן תעשה שימוש בכוחה הצבאי כדי לבלום מאמץ כורדי לעצמאות (בייחוד אם מדינה כזו תהנה מגיבוי אמריקאי), למרות שסביר מאוד להניח כי הם ישקיעו מאמץ רב להחלשה ולערעור מבפנים של ישות כזו.³²

ארצות־הברית מתנגדת לעצמאות כורדית, במיוחד מאז מלחמת 2003, משום שבעיניה יש חשיבות על שמירה על גבולות עיראק הקיימים. עם זאת, ככל שאי־היציבות בעיראק נמשכת ואף מחריפה, נשמעות קריאות בווינגטון לשקול מחדש מדיניות זו. ברור למדי שמדינה כורדית תהיה ידידותית לארצות־הברית, וכי אם היא תבחר להעניק לה ערבויות ביטחוניות, עשוי הדבר להרתיע את האיראנים מפעולה צבאית נגד המדינה החדשה.³³ לארצות־הברית יש כבר עתה כמה כוחות הפרוסים באזור.³⁴

עמדתה של רוסיה כלפי הכורדים מורכבת. באופן מסורתי היא שמרה על יחסים ידידותיים עם הכורדים והייתה אחת מהמדינות הראשונות שפתחו קונסוליה בארביל.³⁵ אולם מוסקבה מתנגדת להחלטה חד־צדדית של ארביל להכריז על עצמאות, והיא תתמוך במדינה כורדית עצמאית רק אם הדבר יהיה בהסכמה עם בגדאד. קיימת גם זיקה למצב בסוריה ובעיראק, וכל תקדים של התנתקות מהמדינה העיראקית לא יתקבל בברכה בדמשק או בטהראן, שעמדתה בנושא עשויה להשפיע על רוסיה. במקביל, לא ברור אם מדינה כורדית, שתהיה קרוב לודאי פרו־מערבית, אכן תואמת את האינטרסים הרוסיים.

ישראל תתמוך באופן מלא במדינה כורדית עצמאית, אם כי תמיכה כזו אינה צפויה לשנות באופן משמעותי את השיקולים של הכורדים. ביוני 2014 הכריז ראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו על תמיכתו בהקמת מדינה כורדית עצמאית בצפון עיראק, וציין כי לכורדים "מגיעה מדינה".³⁶ באותו חודש נפגש נשיא המדינה דאז שמעון פרס עם נשיא ארצות־הברית ברק אובמה, וגם הוא דיבר בעד מדינה כורדית על רקע המצב בעיראק.³⁷ למרות שחלק מהדיווחים על רכישת נפט מאזור כורדיסטן על ידי ישראל נראים מוגזמים, חברות ישראליות פרטיות סייעו לייצא נפט מהאזור מבלי שחששו לעקוף את בגדאד, שכן לישראל אין יחסים דיפלומטיים עם עיראק.³⁸ בינואר 2016 הביעה גם שרת המשפטים אילת שקד עמדה חיובית כלפי הכורדים, כאשר ציינה כי "הגיע הזמן לסייע להם" וכן כי "העם הכורדי הוא שותף של העם הישראלי".³⁹

לפיכך נראה שעליית המדינה האסלאמית והמאבק להבסתה יצרו מצב שבו הכורדים זוכים לתשומת לב בינלאומית גוברת ולהכרה רחבה יותר בהישגים ובזכויות שלהם, ובאופן כללי התעוררה תחושה חיובית כלפי האפשרות של עצמאות כורדית (לפחות בדעת הקהל במדינות המערב). יתרה מכך, לנוכח הזמן החולף והבחירה בנשיא דונלד טראמפ שאינו רואה עצמו מחויב להמשיך את מדיניות קודמיו, ייתכן שההתעקשות האמריקאית על שמירת עיראק כמדינה מאוחדת תלך ותפחת. הברית של טורקיה עם ברזאני נשמרת זמן רב למדי, והבעיות הגוברות של טורקיה במזרח התיכון מרמזות שהיא לא תסכן ברית זו כל עוד היא תמשיך לקצור את פירותיה בתחומי האנרגיה ובמאבק נגד ה־PKK.

מסקנות

כפי שקורה פעמים רבות לגבי מדינות חדשות, מסתמן כי הכרזת עצמאות מצד אזור כורדיסטן לא תזכה בברכתם של כמה מהשחקנים באזור, וכי לידת המדינה עשויה להיות כרוכה במלחמה. לפיכך נדרשת מנהיגות אמיצה וחזקה להקמת כורדיסטן עיראקית. מדינה חדשה בהתהוות מחייבת גם סף מינימלי של לגיטימיות בינלאומית כדי להפוך לעצמאית, וכפי שמציין אנואר אנייד, מפתיע לראות כיום כיצד הכרזות המתייחסות לעצמאות כורדית אפשרית אינן מעוררות תגובה חזקה כבעבר, וכי התחושה היא כי "הן האזור והן העולם נעשים בהדרגה פתוחים יותר לרעיון של כורדיסטן עצמאית"⁴⁰.

הקרע הפוליטי הוא בעיה מתמשכת באזור כורדיסטן, ומכל הסוגיות שנדונו במאמר זה הוא כנראה הקשה ביותר לפתרון. האופוריה הראשונית שלאחר העצמאות עשויה למתן במידה מסוימת את עוצמת האתגר בחודשים הראשונים, אולם סביר להניח שהוא ישוב ויעלה תוך זמן קצר. סוגיית האחדות כוחות הפשמרגה נמצאת על סדר היום של הכורדים העיראקים זה שלושה עשורים, ואין ספק שנגקטו כמה צעדים משמעותיים בתחום, אולם הם אינם מספיקים. השגת מעמד של מדינה עשויה לשמש זרז לקידום מטרות. כמה מהבעיות הכלכליות שהממשל האזורי הכורדי מתמודד עמן כיום ימשיכו ללוות אותו גם אם ישיג עצמאות (כמו המספר המנופח של עובדים במגזר הציבורי, והמחיר הכלכלי של קליטת העקורים והפליטים באזור). אולם חלק מהקשיים הכלכליים יהיו

הכרזת עצמאות מצד אזור כורדיסטן לא תזכה בברכתם של כמה מהשחקנים באזור. לידת המדינה עשויה להיות כרוכה במלחמה. לפיכך נדרשת מנהיגות אמיצה וחזקה להקמת כורדיסטן עיראקית.

קלים יותר לטיפול ברגע שהאזור הכורדי ישיג עצמאות ויהיה בעל מטבע משלו, יוכל לשלוט בשער החליפין ולקבל הלוואות הנחוצות לבניית המדינה. התמיכה מבחוץ בעצמאות צפויה להיות עמומה למדי, וסביר להניח שלא נראה את טורקיה

או את ארצות־הברית נותנות לממשל האזורי הכורדי אור ירוק, אבל אם הן לא יציגו לברזאני אור אדום זה ייחשב הישג. יש להניח שאיראן תמשיך להתנגד בצורה נחרצת לעצמאות כורדית, והאפשרות שהיא תתקוף את הישות החדשה אכן קיימת, אך סביר יותר שהיא תנסה לחזק עוד את קשריה עם ה־PUK ולפעול באופן חתרני בתוך המדינה החדשה. לכן, למדינה כורדית עצמאית יהיו בעיות רבות והיא תהיה תלויה במידה רבה בטורקיה ובארצות־הברית על מנת להרתיע את איראן. אך חרף כל האמור לעיל, דומה שכך המאזניים נוטה בזהירות לטובת עצמאות.

הערות

- 1 Seth J. Frantzman, "2016: The Year Kurdistan Finally Breaks From Iraq?" *National Interest*, February 26, 2016.
- 2 Sara Salahaddin Mustafa and Sardar Aziz, "Turkey and Iraqi Kurdistan Federal Region: Bonds of Friendship," in *Iraqi Kurdistan in Middle Eastern Politics*, ed. Alex Danilovich (London and New York: Routledge, 2017), p. 151.
- 3 Ofra Bengio, *The Kurds of Iraq: Building a State Within A State* (London: Boulder, 2012), pp. 224, 298.
- 4 Ryan D. Griffiths, "Kurdistan Independence and the International להרחבה ראו: System of Sovereign States," in *Iraqi Kurdistan in Middle Eastern Politics*, pp. 120-31.
- 5 "Masoud Barzani: Independent Kurdistan is Loyal Response to Peshmerga Sacrifices," *Rudaw*, March 5, 2017.
- 6 "Fact Sheet: About the Kurdistan Regional Government," Kurdistan Regional Government website, <http://cabinet.gov.krd/p/p.aspx?l=12&p=180>.
- 7 "The Kurdish Language," Kurdistan Regional Government website, <http://cabinet.gov.krd/p/p.aspx?l=12&p=215>.
- 8 David McDowall, *A Modern History of the Kurds* (London: I. B. Tauris, 2007), p. 297.
- 9 Mohammed A. Salih, "Iraqi Kurds in Limbo over President's Fate," *al-Jazeera*, August 18, 2015.
- 10 Nigel A. Greaves, "Rebels Without a Cause? A Historicist Analysis of Iraqi Kurdistan's Current Political and Economic Development and Prospects for Independence," in *Iraqi Kurdistan in Middle Eastern Politics*, p. 65.
- 11 בפרלמנט יש 111 נציגים, אך 11 מתוכם שמורים למיעוטים.
- 12 Ofra Bengio, *The Kurds in a Volatile Middle East* (Ramat Gan: Begin-Sadat Center for Strategic Studies, 2017), p. 14.
- 13 כפי שצוטט בתוך: Francis Owtram, "Oil, the Kurds and the Drive for Independence: An Ace in the Hole or Joker in the Pack," in *Iraqi Kurdistan in Middle Eastern Politics*, p. 99.
- 14 Michael Rubin, *Kurdistan Rising? Considerations for Kurds, Their Neighbors, and the Region* (American Enterprise Institute, 2016), p. 68.
- 15 Kenneth M. Pollcak, "Iraqi Situation Report, Part III: Kurdistan," *Markaz*, March 30, 2016, <https://www.brookings.edu/blog/markaz/2016/03/30/iraq-situation-report-part-iii-kurdistan/>

- "Iraqi Kurdistan Government Behind on Salaries for over 1.3 Million Employees," 16
Ekurd Daily, November 10, 2015.
- Ibrahim Abbas, "The Real Reason Behind Unpaid Salaries in the Kurdistan Region," 17
NRT September, 14, 2016; Mustafa Saadoun, "KRG Speaker: Independent Kurdish
State Complex Issue," *al-Monitor*, January 15, 2017.
- Pollack, "Iraqi Situation Report, Part III: Kurdistan." 18
- "Fact Sheet: About the Kurdistan Regional Government." 19
- "Iraqi Kurdistan Regional Guard Forces (Peshmerga), *Global Security Website*, 20
<http://www.globalsecurity.org/military/world/para/peshmerga.htm>
- Raja Abulrahim, "Are Iraq Renowned *Peshmerga* Fighters Any Match for Islamic 21
State?" *Los Angeles Times*, October 9, 2014; "Outgunned and Untested for Years,
Kurdish Peshmerga Struggle," *Reuters*, August 13, 2014.
- ש.ם. 22
- Pollack, "Iraq Situation Report, Part 3: Kurdistan." 23
- "Three More Countries to Open Consulates in Erbil: Official," *Basnews*, January 4, 2017. 24
- "KRG to Open Representation Office in Turkey," *Basnews*, November 23, 2016. 25
- "AKP, MHP in Row Over Iraqi Kurdistan Government Flag," *Hurriyet Daily News*, 26
February 28, 2017.
- Denise Natali, "Turkey's Kurdish Cards," *Foreign Policy*, September 12, 2011. 27
- "Twin Bomb Attack Strikes Office of Iranian Kurdish Party, at Least 7 Killed," 28
ARANews, December 21, 2016.
- "Iranian Commander Warns that the Saudi Arabia Consulate Should Leave Erbil," 29
Rudaw, January 15, 2017.
- ש.ם. 30
- Mohammad Salih Mustafa, "Iran's Role in the Kurdistan Region," *al-Jazeera* 31
Centre for Studies Report, April 20, 2016, <http://studies.aljazeera.net/en/reports/2016/04/160420105055207.html>
- Ofra Bengio, "What can Make or Break a Kurdish State," *Tel Aviv Notes*, January 10, 32
2017.
- Paula Pineda, "The Kurdish Issue on the USA Foreign Policy Agenda," in *Iraqi* 33
Kurdistan in Middle Eastern Politics, p. 175.
- Trudy Rubin, "Time for Kurdish Independence," *Inquirer Daily News*, March 23, 34
2017.
- Vitaly Naumkin, "Russia's Kurdish Dilemma," *al-Monitor*, January 26, 2014. 35
- Barak Ravid, "Netanyahu Calls for Kurdish Independence from Iraq," *Haaretz*, June 36
30, 2014.
- Chemi Shalev, "Peres' Parting Tip to Obama on Middle East: Stick with Your Friends, 37
Wars and All," *Haaretz*, June 25, 2014.
- Eliyahu Kamisher, "How the KRG Quasi-State Built an Independent Oil Industry," 38
Iqtisadi, 6, no. 1, January 27, 2016.
- "Justice Minister Calls for an Independent Kurdistan," *Times of Israel*, January 20, 39
2016.
- Anwar Anaid, "Learning from History: Kurdish Nationalism and State-Building 40
Efforts," in *Iraqi Kurdistan in Middle Eastern Politics*, p. 30.